

A hadviselés etikája

Készítette:

Rosta Edina

Premontrei Rendi Szent Norbert Gimnázium

11.D

Felkészítő tanár:

Kiss Márton

történelem szakos tanár

Premontrei Rendi Szent Norbert Gimnázium

Szombathely, 2017.

Bevezető

Vajon mik lehetnek a hadviselés játékszabályai? Egyáltalán létezik/létezik ilyesmi? Lehet egy háború etikus? Sosem és sokan tették már fel ezeket a kérdéseket, amikre a válasz közel sem olyan egyszerű és letisztult, mint amilyenre számítunk. Ebben a témában megoszlanak a vélemények. Vannak emberek, akik szerint nem létezik etika a háborúban. Ölni (még hozzá gyakran indokolatlanul) bűn és ellent mond a moralitásnak. Parancsra kioltani egy másik ember életét pedig hihetetlen nagy embertelenségnek számít. Hol a határ a hős (katona) és gyilkos között?

Másrésről léteznek olyanok, akik nem egészen így vélekednek ezekről a dolgokról. Ha igaz ügy érdekében történik a harc, például önvédelem vagy egy gyengébb nemzet megvédése érdekében, akkor abszolút elfogadhatók a háborús nézetek. Ezzel ellentétben a területszerzés vagy egy adott vallás érvényesítése érdekében megkezdett háború egyáltalán nem számít etikus lépésnek. Vagy vegyük csak például a különböző kultúrák vagy népek háborúval kapcsolatos elveit. Éltek törzsek, ahol mindennaposnak számítottak a háborúk. Ők nem érezték ezt rossznak, számukra ez jelentette a természetes közeget.

Mindemellett érdemes megemlítenünk Carl von Clausewitz, egy napóleoni háborúban résztvevő porosz katona, valamint katonai teokratikus nevét, akihez lényeges, ámde több szempontból támadható állítást köthetünk. Ő kifejtette, hogy valójában "A háború a politika folytatása más eszközökkel". Elsőre talán mindenki rávágna, hogy mekkora igazság, holott jobban belegondolva nem feltétlenül fedi a valóságot. Mellette szólhat bármelyik világháború, amiket követően a nagyhatalmak érzékeltették is győzelmüket a vesztes országokkal szemben. Gondolhatunk itt az első világháborút lezáró trianoni békeszerződésre, ahol országunk közel kétharmadát elcsatolták az újbóli megerősödést elkerülve. Viszont nem feltétlenül kell vagy lehet politikai irányból megközelíteni ezt az állítást. Ha kicsit mélyebbre ásunk, diplomáciai úton a legtöbb dolog megoldható lenne. Viszont egy idő után, ha a tárgyaló felek belefáradnak az állandó alkudozásba, akkor egy "könnyebb" megoldáshoz folyamodnak; a háborúzáshoz. Mindenki ott lapul az agresszió egy darabja, amit néhány esetben könnyebb alkalmazni, mint egy megbeszélés lehetőségét. Valamint lényeges figyelembe vennünk, hogy néhány kultúra velejárója a háború (például a hűsvét-szigeteki polinéz kultúra).

Sok tényező befolyásolja a hadviselés jellegét, viszont én ennek csupán egy szeletét, a különböző népek hadviseléséhez való viszonyát szeretném bemutatni. A kutatás első

részében az ókori görög, majd a római hadviselésről lesz szó. Ezt követően az aztékok, a polinéz nép, valamint a zuluk kultúráját jellemezném. Végezetül pedig betekintést nyújtanék a háborúk természetbeni/biológiai mivoltába.

Ókori görög hadviselés

Az ókori mintából kiindulva mindenképp meg kell említenünk a két legfontosabb népet; a görögöket és a rómaiakat. Kettejük kultúráját gyakran "klasszikus ókori civilizációnak" vagy "antik világnak" nevezik.

A korabeli Hellaszban nagy jelentőséget tulajdonítottak a földeknek, valamint az ezzel járó termelésnek. Ennek segítségével nem csak létfenntartásukat tudták biztosítani, de a feleslegből származó pénzt a saját katonai "felszerelésükre" költhették. Súlyos csapásnak számított, ha valaki felégette egy földesúr birtokát, hiszen ezzel nem csak az egyén/család áttelelését, de annak a társadalmi státuszát is kockára tette. Ennek ellenére felmerülhet bennünk a kérdés; valóban lehetett kárt okozni egy-egy föld felégetésével? Több forrás is megkérdőjelezi ennek a valószínűségét. Először is, a felégetett szőlő a következő évben ismét hajtásnak ered, az olajfát pedig egyáltalán nem olyan egyszerű munka lángra bírni. Egyedül a búza tartozott a gyúlékony termékek közé, de azt csak egy bizonyos időszakban lehetett égetni. Ezek az információk önmagukban is kételkedésre adnak okot, amit mélyít a tény, miszerint a görögök teraszos építést alkalmaztak, valamint kőfalakal vették körül parcelláikat, ezzel is nehezítve az ellenség bejutását. Ezekben az emberekben élt a bosszúállás primitív szenvedélye és a szuverenitás mindenáron való védelme. Vajon ebből következik a nép rendíthetetlen katonaisága?

Részben ennek tulajdoníthatunk jelentőséget, másrészt a sport szintén fontos szerepet játszott az etikájuk kialakításában. Míg a Hellász lakói lóversenyeken, esetleg ökölvívó- és birkózóversenyeken tombolhatták ki magukat, addig más-más népek is igyekeztek hasonló módú tapasztalatszerzést kivitelezni. Például az észak-amerikai csiroki és hun törzsek a vadászatot gyakoroltatták rituális, gyakorlatias módon, a sztyeppei nomádok pedig lovas versenyeket tartottak. A lényeg mindenütt az egyenlő felek küzdelme volt. Platón kijelentése ellenére –miszerint "a háborúban mit sem ér, ezek a sportok szóra sem érdemesek"– igenis meglátszott az eredményük a későbbiekre nézve, főként a kitartásukat s az erejüket figyelembe véve. Egy másik szemszögből nézve a dolgot, a sportesemények egyéni tudást és képességet mutattak be. A "játékosnak" nem kellett a többiekre figyelni,

ezért is tarthatjuk ezt hátránynak harcászati szempontból, hiszen a falanxban nem számított nagy előnynek, ha mindenki csak magát védte akár a saját társa halálának árán is.

A görögök harcosok – a hopliták – nem katonák voltak elsősorban, hanem földesurak, akiket a vész bekövetkezésekor szólítottak és kötelességük volt hadba vonulni. Ahogy azt korábban említettem, mindenkinek a saját felfegyverzéséről kellett gondoskodnia.

1)

A sereg legnagyobb taktikai fejlődése akkor következett be, amikor az individuális harcmodort felváltotta a falanx rendszere. Ez egy keskeny sorból álló katonai sereget jelentett, akik lándzsákkal és pajzsokkal foglalták el a sorban kijelölt helyüket. Vértjüket saját pénzükből szerezték be, ami nem kis anyagi befektetést jelentett, főleg a bronzból készült páncélra való tekintettel. Lényeges volt, hogy páncéljuk az előbb említett fémből készüljön, hiszen csak ez tudta megakadályozni a beléjük fűrődő lándzsát. Pajzsuk, a hoplon, egy többnyire fából készült szerkezet, melyet vaspántok erősítettek, átmérője pedig egy méter volt. A harcban a bal kezükben tartották ezt egy fogantyú segítségével, jobbjukon pedig a lándzsát, melyet a könyék és borda között tartva kellett fogniuk. Az általuk kialakított falanx mindig jobbra tartott, hiszen a benne lévő katonák a másik pajzsához húzódtak s egy láthatatlan tengely körül forgott a "csapat".

A harcot megelőző előkészületek elengedhetetlenek voltak számukra. Meghatározott szertartásaik léteztek, melyekben áldozatokat mutattak be, céljuk pedig a természetfeletti hatalmak jóváhagyásának és támogatásának megszerzése volt. Számos alkalommal előfordult, hogy a sereg egy birkanyáját hajtott maga előtt, így pedig kéznél volt az áldozat. Itt említhetjük a szpaghia-t is, ami a "vérontás rítusát" jelentette. Ez lehetett egyfajta engesztelő szertartás, a vérontás bevezetése vagy akár meg is jósolhatták belőle a csata kimenetelét.

A csata általában egy sík területen történt, ahol a harcosok egyből meg is ütköztek, homlokegyenest rohanva egymásnak. 30–40 kilogrammos páncélt viseltek magukon a katonák, ennek okáért mindig a "szabad" testrészeket támadták, mint például a torok, hónalj, vagy lágyék tájékát. A halál leggyakoribb oka a hasnyálmirigy-gyulladás volt a hasi sérülések miatt.

Habár a falanx sok esetben védelmet nyújtott a benne elhelyezkedő hoplitáknak, mégis végzetes következményekkel járhatott, amikor valamilyen módon felbomlott az alakzat. Az első sor hatalmas szerepet játszott a falanxban, hiszen annak megtorpanása a következő, hátsóbb sorokra való torlódást eredményezi, így nekik annyival több súlyt kell elviselniük. Ha pedig legrosszabb esetben fel is dőlnek, rés keletkezik a pajzsok falában, tehát könnyen sebezhetővé válnak. Ezután két opció kínálkozik fel; az úgynevezett óthiszmosz (pajzsok nyomása), amikor a falanx tagjai kitágítják a rést, majd kivont kardokkal azt szűrják, akit éppen érnek, vagy pedig a paréxisz (szakadás), ahol az első sor megfutamodik a harctól, rosszabb esetben hátat fordítanak az ellenségnek és hátrafelé nyomulnak, ezzel pánikba taszítva a bajtársaikat. A szétszakadt falanx biztos vereséget jelent; a megfutamodottakat az ellenség lekaszabolja, ledöfködi. Itt bekapcsolódnak a lovasok is, akik legázolják a menekülő embereket, ezzel is bizonyítva a harci erényüket. Míg az életüket mentették, a hopliták ledobhatták pajzsukat és lándzsájukat, de vértjüket nem. Ezzel gyorsabbá tették a menekülést, mégsem sikerült véghez vinni a tervüket, hiszen a könnyűfegyverzetűek még azelőtt lekaszabolták őket, mielőtt a menedékhez értek volna. A győztes fél egy egyszerű jelet emel a csatatéren, ezzel is nyomot hagyva győzelméről az utókor számára. Ezt követte a béke, melynek folyamán az ellenfelek kicserélték egymás között a halottakat, hiszen fontos volt számukra a végtisztesség megadása. A görögök sosem törekedtek az ellenfél seregének teljes kiirtására, Az is nagy szó volt, hogy a hopliták a félelmüket legyőzve veszélynek tették ki magukat, ugyanis nézeteik szemben álltak a halálos veszély vállalásával. Csak azért tették ezt meg, mert egyenlő és közös volt a kockázatvállalás a többi katonával és vállalva harcoltak végig, egymást bátorítva.

A legtöbb néppel ellentétben a görögök nem a hódítás érdekében harcoltak. A tyrannusok korában a szövetségesek szerzése, nem pedig egy másik nép leigázása vagy a földszerzés volt a cél. Hadifoglyokért sem küzdöttek, hiszen ők nem lehettek rabszolgák. Csak a tengerentúlon hódíthattak, mivel otthon nem akarták megfosztani egymást a kölcsönösen elismert jogoktól. A hódítást kolóniák létrehozása követte.

A Hellaszban élő athéniak és spártaiak között mindig is állandó ellentét húzódott. Elsősorban az államalapokban tért el a két nép. Athénban főleg földművelő parasztok éltek, míg Spártában a város megalapítása után nem tértek át a földművelő életmódra, ők elsősorban továbbra is harcosok voltak. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az oly' sokszor emlegetett spártai nevelés, melynek célja az engedelmes, harcedzett katonák "létrehozása" volt. Eszközeként a szigor, a kemény büntetéseket, valamint a közösségi nevelést említhetjük. A fiúkat hét éves korukban szakították el családjuktól s kezdődött el számukra az állam által biztosított nevelés. A kevésbé életképes csecsemőket a Taigetoszra vitték, ahol aztán sorsára hagyták a gyermeket. Fontosnak tartották a "puhaság" egyénből való gyökeres kiirtását, amely kiváló harcosokat eredményezett. Nevelésükhöz különböző atlétikai versenyek és harci játékok is társultak, amik nem ritkán végződtek halállal. A serdülőket korbácsolás által kitartásra nevelték, s aki a legtovább bírta, jutalmat kapott (gyakran előfordult, hogy a gyermekek holtan rogytak össze bármiféle jajdulás nélkül). A férfivá érett egyedeket szertartás keretei között (krüpteiák) avatták katonává, ahol a természetben magára maradt fiatalnak túl kellett élnie a megpróbáltatásokat. Később (a lázadások miatt) kiegészült a szertartás helóták gyilkolásával is, így valódi ellenféllel szemben is megedződött az adott szintre lépő versenyző.

A katonák egészen 70 éves korukig voltak kötelesek a haza védelmére kelni bármi áron, ami előtt csak a halál mentette fel őket a szolgálat alól. Ez a nevelési módszer többnyire szemben állt az athéniak nézeteivel. Ők inkább a test és szellem harmonikus egységére az úgynevezett kalokagatahiára törekedtek. Elsőként a betűk és számok tudományát sajátították el, de fontos volt a zene ismerete is. A testük edzésére a palaisztra és a gümnosz adott helyet, ahol különféle gyakorlatokat végeztek, s hittek ezen gyakorlatok jellemfejlesztő erejében is. A spártaiakkal ellentétben ők nem a katonák harcedzettségét tartották a leglényegesebbnek, sokkal inkább az esztétikus testalkat kialakítását tűzték ki céljukként. Ami közös volt mind a spártai, mind az athéni csoportoknak, az a katonák kitartása volt. Hatalmas szégyennek számított, amikor valaki megfutamodott a harc elől és megszegték esküjüket. Mindkét nép esküjében szerepelt, hogy csak a parancsnokok által adott parancsot követően vonulhatnak vissza, nem becsülik többre életüket a szabadságuknál, valamint a halottaikat, amint tehetik, eltemetik.

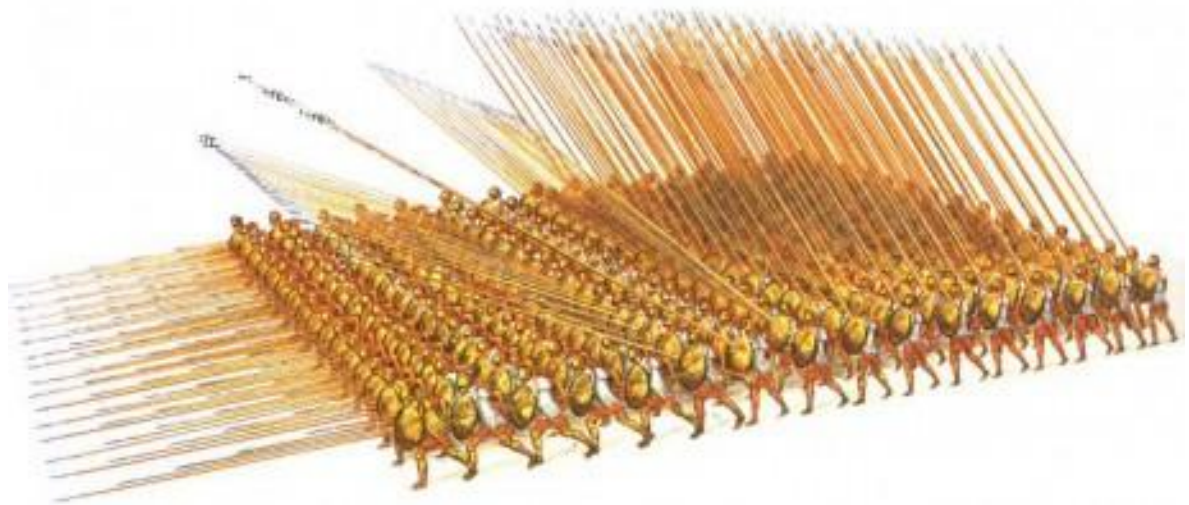
*„Harcolni fogok, míg csak élek, és nem becsülöm többre életemet a szabadságnál, és |
25. nem hagyom el sem a taxiarchost (vagy taxilochost), sem az enómotarchést, sem
amíg él, sem halála után, és nem vonulok vissza, csak ha parancsnokaim (hégemonos)
adnak visszavonulási parancsot, és megteszem, amit a stratégosok | 30. parancsolnak,
elesett bajtársaimat (symmachesamenón) azonnal eltemetem, és senkit sem hagyok
temetetlenül...”*

(Athéniak esküje a barbárok elleni csatára készülve)[1]

Az ellentétek, valamint a hatalmi verseny mégis akkor éleződik ki a két nép között a lejobban, amikor Spárta beavatkozik az Athénban fellépő demokrácia ellen.

II. Philipposz makedón király fontos szerepet játszott a görögök életében. Egy, a többi görög harcmódortól eltérő taktikát alkalmazott, amivel rettegett ellenségnek számított a többiek szemében. Számtalanszor alkalmazott megtévesztő lépéseket mind a politika, mind pedig a harcászat terén. A makedón sereg fegyelmezett, valamint mozgékony volt. Falanxuk 6 részből, úgynevezett taxisokból állt. A taxisok egy-egy bizonyos tartomány embereit foglalták magukba. Gyalogságuk szariszát alkalmazott, melyek öt méter hosszú döfőlándzsák voltak. Hosszuk miatt bronz végtüskét applikáltak a fegyver végére, ezzel biztosították az egyensúly fenntartását, mindemellett a tüske segítségével a földre is beleszúrhatták az éppen álló hopliták. Általában az első öt sor előre, a hátsók pedig felfelé tartották ezt. Az előre

tartott szariszák segítségével biztos távolságban tudták az ellenséget, s a feljük repülő nyílvevesszők, lövedékek is megállíthatók voltak az égre néző lándzsákkal. Mivel ezt az eszközt két kézben kellett fogni, "pajzsukat" a karjukra szíjazva, valamint a nyakukba akasztva hordták. A makedón falanx gyalogsága bármikor hadra fogható volt, mert nem kellett a földműveléssel foglalkoznia. Alapos kiképzésben vettek részt, melynek segítségével bármelyik évszakban képesek voltak zökkenőmentesen harcolni. Lovasságuk élén mindig a király személyesen vonult, ezzel számos sebet szerezve. A lovasság általában ék alakban sorakozott fel, ezzel is növelve az irányváltoztatás gyorsaságát (csak egy emberre – a parancsnokra– kellett figyelniük) Ők nem viseltek pajzsot, fejüket fémsisak védte. Fegyverként csak vágásra alkalmas kópiszt, vagy szüszönt hordtak maguknál. A szüszönt egy három méter hosszúságú lándzsa volt, ami hatékonynak bizonyult, főként az ellenség vállába szúrva. A makedónok nem csak embereket, de állatokat is "csatasorba" állítottak. II. Philipposz például harcikuttyákat alkalmazott az ellenség üldözéséhez. Ez is hozzá járult a makedón seregekről kialakított rettegett képhez.

3)

Ókori római hadviselés

Ahogy már említettem, a görögök mellett a rómaiak is helyet foglaltak a klasszikus ókori civilizációban. Az etruszkok, valamint a korábban ismertetett görögök jelentős hatást gyakoroltak Róma fejlődésére. A makedón király hatalmának megdőlése változásokat hozott mind a közéletben, mind a katonai életben. Kezdetben a római milícia a hopliták taktikáját alkalmazta, hozzájuk hasonló módon kezdte meg terjeszkedését. Etruria bekebelezése után

szembe került a görög gyarmatokkal is. Habár Pürrhosz legyőzte a rómaiakat, mégis visszavonulót fűjt a hatalmas emberveszteség miatt. Erre az időre (Kr.e. 295) az itteni seregek már régen túlszárnyalták az eredeti hoplita modellt. Ráeszméltek, hogy egy lazább (például gall) sereg ellen a szoros és zárt falanx rendszer nemhogy segítségükre, sokkal inkább hátrányukra volt. Ezáltal egy olyan rendszer kifejlesztésére törekedtek, ahol kevés ember tudott szabadon, egymástól függetlenül harcolni. A harc téren a lándzsákat felváltotta a pilum, melynek elhajítását a kard előrántása, majd a gerely útvonalának követése folytatott. Ezt nevezték manipulushoz. Az ebben részt vevők már nem a hopliták szokásos (és súlyos) pajzsát használják, helyette egy sokkal könnyebb és nyújtottabb darabot kapnak. Vértjük szintén könnyű, folyamatosan egységesülő és vasbronzsokból álló viselet volt, mely kevésbé nyújtott védelmet az ellenfél lándzsaszúrásaitól, viszont nyílhegyekkel és kardcsapással szemben megóvta őket.

Nem csak a taktikát és a fegyverzetet, de a katonai szolgálatot is megreformálták. Először a görögökhöz hasonlóan a katonák saját pénzükből állították össze a felszerelésüket, később viszont már napidíjat fizettek a legionáriusoknak. Mivel a földbirtokosok egyre kevésbé támaszkodtak már a földjeikre (tehát nem csak abból éltek meg), egyre többen a légiók tartalékosaivá váltak, akikből a későbbiekben hivatásos katonák kerültek ki.

A Római Birodalom terjeszkedésének oka mind a mai napig vitatott téma, viszont több római forrás is alátámasztja, hogy a gazdaság nem szerepelt az indítékok között. Athénnal szemben ez a birodalom nem küzdött az egyre növekvő népesség élelemmel való ellátásával, hiszen a közelben lévő termékeny földek megoldást jelentettek erre a problémára. Azt viszont mindenképpen fontos tisztázni, hogy Róma a hódítások révén vált gazdasággá. A meghódított földek hamar gazdára találtak, ha nem eladták őket, akkor bérbe juttatták az arra jelentkező kis- vagy nagybirtokosoknak, így a benépesített földek gyorsan virágzásnak indultak. Mindemellett felmerülhet bennünk a kérdés, hogy akkor vajon a politikai osztály nagybirtokaira akartak rabszolgákat szerezni, akiket munkaerőként alkalmazhattak vagy csak a zsákmányszerzés célja hajtotta őket? Nos, a válasz mindkét esetben nemleges. A pusztas rabszolgaszerzés célja túlzásnak tűnik, ahogyan a zsákmányszerzés pedig értelmetlennek. Az akkori Itália még szegény volt, nem rendelkezett ásványkincsekkel és iparcikkeket sem állítottak még elő. Mindennek ellenére az ő világszemléletükben a sikeres háború és a hódítás összefügg az anyagi gyarapodással.

A római katonákat leginkább az ádáz kíméletlenségük különböztette meg a többiektől, ugyanis –felfogásuk szerint– még az ellenállás is feljogosította őket a könyörtelen mészárlásra. Számtalanszor éltek a rémületkeltés eszközével is. Ezt leginkább a II. pun háború egyik momentumával tudnám szemléltetni. Scipio Africanus a római szokást követve Új-Karthago megostromlása után a városra szabadította katonáit. Megparancsolta nekik, hogy aki a szemük elé kerül, azt bármiféle kegyelem nélkül öljék meg. Ehhez hozzájárult az állatok kivégzése is; míg a kutyákat kettéhasították, addig más állatoknak a lábait vágták le. Ebben mutatkozik meg legjobban a sereg brutalitása, valamint abban, hogy ugyanígy jártak el az önmagukat megadó városokkal szemben is. Ők a harcmezőkön sem ismertek könyörületességet. A Kr.e.199-es hadjáratkor például megcsonkított makedón tetemekre bukkantak, ami a legnagyobb szentségtörésnek számított a görögök szemében. Ők mindig is kötelességüknek tartották a halottaik eltemetését, függetlenül attól, hogy az éppen barát vagy ellenség képében mutatkozott meg a csata ideje alatt. Ez egyfajta provokatív viselkedésnek is értelmezhető a rómaiak részéről. Szinte ezzel is hergelték a görög népet.

Politikai kifinomult kultúrájuk ellenére páratlan agresszivitást és kegyetlenséget prezentáltak ellenségeikkel szemben. Vadállat módjára voltak képesek emberekre rontani és kioltani az életüket. Ennek ellenére – a görög katonához hasonlóan – a rómaiaknak is le kellett győzniük gátlásaikat. Habár kultúrájuk tiltotta a szemből való ölést, a fenti példák bemutatják, hogy sikeresen túlléptek ezen a belső blokkon s ősi vadászként törekedtek a "zsákmány" elejtésére. Ezzel szemben mégsem bizonyultak a rómaiak olyan kegyetlennek

harcászatukat és modorukat tekintve, mint például a mongolok. Hozzájuk képest a rómaiak apránként tettek hozzá területeket a birodalomhoz, amit egyből be is népesítettek. Nem volt többé céljuk az indokolatlan dűlás, valamint az öldöklés a pun háborúkat követő időszakban. Sikeres terjeszkedésükhöz hozzájárult az egyenletesen haladó gyalogság is. Ők tökéletes menetelést tanúsítottak, naponta egyenletes menetteljesítménnyel. Asszír példát követve már a pun háborúk idején felütötte a fejét a reguláris hadsereg fogalma köreikben. Hivatásos katonáik már rendszeres fizetést kaptak, hadiszertárakat és raktárakat állítottak fel, laktanyákat építettek, valamint centralizálták a felszerelések gyártását is. "Róma hadserege volt az első, amely jogilag és bürokratikus szabályozta a toborzást, és egységes rendszerré fejlesztette a hadszervezetet, a parancsnoklást és a csapatok ellátását." [2] Az államok gyors katonai utánpótlásának okáért képes volt hosszan és lankadatlanul háborúzni akár Róma védelmében, vagy a terjeszkedés céljából.

Hamarosan az általános hadkötelezettséget az úgynevezett dilectus váltotta fel. Ide a jelentkező emberek legjavát vették csak fel hatévi szolgálatra, amit végül tizennyolc évre meg lehetett hosszabbítani. Ez a "fizetett önkéntesség" rendkívül vonzó lehetőségnek mutatkozott az egyszerű földműveléssel szemben. A hadsereg ereje végsősoron a légiók tisztikarában mutatkozott meg. A centuriók alegységparancsnokok voltak, akik a besorozottak közül a legjobbak voltak. Ők voltak az egész csapat mozgató rugói, valamint ők szereztek a legtöbb taktikai tapasztalatot, aminek Róma a közel öt évszázadon át tartó veretlenségét köszönhette. Egy ilyen erőteljes tisztikar mellett nem volt csoda a birodalom sikeres terjeszkedése. Ezek az emberek csak a katonáskodásnak éltek. Rangjaik ellenére sosem voltak megkülönböztetve a többiek embertől az anyagiakat tekintve. Ők büszkék voltak az általuk képviselt különleges életformára, létfontosságúnak bizonyult a bajtársak megbecsülése. Sosem tápláltak nagy elvárásokat, az elismerésük is csak jelképes volt, viszont élt bennük az előléptetés és a nyugalomba vonulás utáni tisztességes megélhetés vágya. A többi harcshoz hasonlóan a centurioknak is vállalniuk kellett a csatákban fellépő kockázatokat, valamint számolni az esetleges sérülések vagy akár a halál lehetőségével is. A birodalom terjeszkedésével a hadsereg már nem csak itáliai katonákból állt, sokkal inkább többnemzetiségűvé nőtte ki magát.

Valójában a Római Birodalom felemelkedése a Karthagoval folytatott küzdelem eredménye. A tizenhét évig tartó háborúskodásból Karthago jött ki vesztesként, mialatt Rómának számolnia kellett a teljes megsemmisülés lehetőségével is. Ez szerencsájukra nem következett be, így ő lett a földközi-tengeri térség legnagyobb hatalma. Karthago serege nagyrészt észak-afrikai partvidékeken toborzott zsoldos katonákból állt. Hannibál, a zsoldos

sereg vezére Kr.e.217-ben győzelemre vezette katonáit a rómaiakkal szemben a híres cannaei csatában. Míg az ellenfél középre a gyalogosokat, két szélére pedig a lovasságot állította, addig Hannibál pont az ellenkező módon állította fel harcosait. A lovasság könnyű szerrel kerítette be a rómaiak seregét, valamint elvágta a visszavonulási útvonalukat. Menekülés közben megközelítőleg ötvétezer római katonát kaptak el és végeztek ki. Erre a csatára hivatkozva tette meg Ardant du Picq azon megállapítását, miszerint "a hadseregek mindig visszavonulás közben teszik ki magukat a legnagyobb veszélynek, és ezért rendszerint ilyenkor szenvedik el a legsúlyosabb veszteségeket"[3], ami teljesen helytálló következtetés volt. A menekülő katonák könnyű célpontnak számítottak, hiszen (számukra kedvezőtlenebb esetben) fegyverüket eldobva rohantak az életükért, így tehát a védtelen harcost egyszerűen "levadászhatták" a saját életük kockáztatása nélkül. Ez természetesen nem mondható el minden népről, hiszen voltak, akik inkább fogolyként megtartották az ellenség katonáit, semhogy megölték volna őket. Pontosan ilyenek voltak XIII–XVI. századi aztékok is.

Azték hadviselés

Egy nagyot ugorva az időben jelentek meg az előbb említett aztékok, akik egy kifejezett bennszülött civilizációt hoztak létre az amerikai kontinens területén. Despotikus, militáns államberendezkedésükben a fő szerepet a harc, a katonáskodás kapta. Amikor a mai Mexikó területére érkeztek a XIII. században, még csak egy szegény és szerény népnek mutatkozott. Hamarosan katonának szegődtek Tepanec király seregébe. A Texcoco egyik lakatlan szigetének megszállását követően saját birodalmi központot alakítottak ki. Akik elfogadták elsőbbségüket, azok asszimilálhattak a birodalomba, az ellenállók pedig harcolni kényszerültek. A XV–XVI. századra teljesen kiépítették államukat. Népük körében a katonáskodás, a harc jelentette a legtöbbet, ez lételemnek számított az azték világban. A fiúkat már öt éves koruktól katonai iskolákban nevelték, később pedig kötelező volt számukra a hadba vonulás. Többek között híresek voltak a véres rítusaikról is. Emberáldozataik vallási előírásúak voltak, és minden csata alkalmával törekedtek a lehető legtöbb feláldozható hadifogoly beszerzésére, akikre a későbbiekben lassú kínhalál várt. Néhány áldozat alkalmával sor került az emberevésre is, viszont ennek szigorú szabályai voltak (csak a lábát vagy a karját eheték, stb). Gyakran áldozták saját vérüket is az isteneiknek. Ezzel az öncsonkítás, valamint a fül és nyelv megsebzés járt. Egyfajta közösségi elvárásnak számított a fájdalom tűrése, ami a bátorság és erő jelképe volt. Rítusaikban kisgyermeket is az isteneknek "ajánlottak". Ők még romlatlanok voltak, így tökéletes áldozatként szolgáltak.

Meggyőződésük volt, hogy minél hangosabban és keservesebben üvölt a gyermek, annál szívesebben fogadják az istenek.

Társadalmuk hierarchikus tagoltságú volt. Utolsó helyen a rabszolgák, majd a közrendűek, nemesek, papok. A nép élén, a "piramis" legtetijén az uralkodó volt. Bármelyik rétegből kerülhettek ki katonák, legyen az közrendű, vagy épp az uralkodó. Ezt leginkább a calpulli segítségével jöhetett létre, ami elsősorban kiképzőiskola, másrésztől egyfajta klubként vagy céhként is működött. Az uralkodóra nem csupán harcosként, de egyfajta istenségként is tekintettek. Trónra lépésekor mindig a következő köszöntést használták: "Üdvöz légy urunk, hóhérunk, ellenségünk". Ez egyértelműen mutatta az alá-fölé rendeltségi viszonyt az uralkodó és alattvalói között.

Társadalmukhoz hasonlóan a seregük is tagoltságot mutatott. Habár a sereg tagjai túlnyomórészt calpulli növendékei voltak, az előjárók igyekeztek tapasztalt harcosokat állítani az első sorokba. Tapasztaltságukat az általuk ejtett foglyaik száma határozta meg. Az a katona, aki hétnél több foglyot ejtett díszes ruhát kapott, valamint párban harcolhatott. Míg ők a csatában bátorságot adtak a bajtársaknak, a hétköznapi életben másoktól el nem fogadott viselkedést tanúsíthattak. Háborúik leforgása mindig ugyanúgy zajlott. A csata kezdete a katonai erejük fitogtatásában merült ki. Mindkét fél egyenlő számú csoportot állított ki egymással szemben. Ha nem sikerült az ellenfél kellő megfélemlítése a visszavonuláshoz, akkor következett a létszámnövekedés, valamint a fegyverek változtatása. Megjelennek az íjászok is. Hadviselésük középpontjában a közelharcban megvívott ütközet volt. Szertartásos módszerek szerint küzdöttek, amit a másik fél is betartott. Az azték katonák harceszközét a nyíl, valamint a lándzsa jelentette, továbbá lényeges volt számukra az úgynevezett atlatl, ami a hajítódárda eldobását segítette. Legkedveltebb fegyverüknek mégis a fakard számított, aminek élét obszidián vagy kovaszilánkok alkották. A harcosok testék vattapáncél védte, ami képes volt a feléjük repülő nyilak felfogására. Emellett kis kerek tárcsapajzzsal is védték magukat. A csata kölcsönös nyílzáporral vette kezdetét, majd a zűrzavarban sor került a párviadalokra. A katonák célja az egyenrangú féllal vívott viadal volt. Törekedtek a másik fél leterítésére, mit az ellenfél inának elvágásával vagy térdének megroppantásával értek el. Ezután könnyű szerrel vetettek véget a másik életének. A csata a foglyok elvezetésével fejeződött be. Őket Tenochtitlan városába vezették, ahol kezdetét vette a megpróbáltatásaik sorozata. Ha az azték sereg a győzelmet követően elfoglalta az ellenfél területét, rengeteg feláldozható emberre tett szert. Ők a fővárosba kerültek. Ahol a feláldozásuk az új templompiramis felavatásakor történt (az építmény csúcsára állították őket, ahol mellkasukból kitépték a még dobogó szívüket).

5)

Másokra az év négy nagy ünnepén került sor. Ilyen volt az Embernyúzás Napja, ahol külön erre az ünnepre "félretett" magas ranggal rendelkező foglyok kerültek feláldozásra. Az alkalom eljöttekor a kiválasztott embert papi kíséretben a "halál kövéhez" vezették, ami egy emelvénye állt a jól láthatóság érdekében. Saját védelmére négy hajítófát, valamint egy fakardot kapott a négy földön álló azték katonával szemben. Noha a "négyes" könnyen leteríthette volna az ellenséget, inkább mellőzték ezt a lehetőséget a látvány fenntartása s dicsőségük megőrzése érdekében. A hosszas előadás során a támadók csak kisebb sebeket ejtettek az áldozat testén, míg sebekből csorgó vér nem csíkozta a testét. Miután a vérvesztéstől eszméletét veszítette, rituálisan felhasították a mellkasát, majd kitepték a szívét. Habár mai szemmel ezek brutálisnak tűnhetnek, akkoriban még hittek az emberáldozat szükségességében, valamint abban, hogy ez lényeges a jövő sikerének eléréséhez.

Polinéz kultúra

A háborúról nem csak a nézeteltérések következményeként, de egyes népek kultúrájaként is beszélhetünk. Ide tartozott többek között a polinéz nép csoportja. Ez az újkőkori civilizáció a XVIII. Században terjedt ki a "polinéz háromszög" sarkai közti területre. Ők voltak az íratlan kultúrájú nép, akik apró kenuikkal megdöbbentő tengerészeti teljesítményre voltak képesek, valamint hatalmas területeket gyarmatosítottak. Társadalmuk teokratikus jellegű volt, törzsfőnöküket az istentől származtatták, aki egyben főpapként is működött. A törzsfő

egyfajta kapocsként szolgált isten és ember között, valamint az ő feladata volt a nép élelemmel való ellátása is. Ez a hatalom az úgynevezett mana, ami jogot, vagyis taput biztosít a vezető számára a termő- és halászföldek fölött. Ez a két dolog (mana, tapu) békét és stabilitást jelentett a nép társadalmára nézve. A főnök tekintélyéhez az is hozzájárult, hogy nagy harcosnak tartották. Habár a polinézek kedvezőnek tűnő életfeltételeket mutattak, mégsem mindig volt ez így. A népesség folyamatos növekedésével a rendelkezésre álló erőforrások értelemszerűen csökkenni kezdtek. Ebben az esetben kénytelenek voltak teljesen felélni a földeket, hiszen nem adódott olyan közeli hely/sziget, ahová a nép legalább egy része áttelepedhetett volna. Ennek következtében a társadalom egyensúlya felborult.

A polinéz harcosok neve megegyezett a vasfa nevével; toa. Ebből a faanyagból különböző fegyvereket készítettek, amelynek segítségével a különböző okokból kirobbanó vitákat rendezték le. Eljuttatták a Húsvét-szigetekre a csendes-óceáni szigetekről a szokásos terményeiket: édesburgonyát, banánt és cukornádat. Szoborépítésekbe kezdtek s az írás alapjait is megalkották a szóbeli hagyományok és családák feljegyzése céljából. Ám a civilizáció csúcsáról hamarosan lefelé vitt a polinézek útja. A nép mértéktelen pusztításba kezdett; kiirtották az erdőket, így kevesebb lett a csapadék. Eső hiányában a termés mennyisége is megcsappan, valamint a kenuk alapanyaga, a rönkfá is megfogyatkozott, ezáltal pedig a halászsákmány sem volt olyan számottevő mennyiségű. A polinézek élete egyre nehezebbé vált. A mataa (pattintott obszidiánkő) megjelenését követően felülkerekedtek a társadalomban a tangata roma totók, azaz a véres kezű férfiak. A nép két csoportra szakadt, akik állandó harcban álltak egymással, ami teljesen szétzilálta a társadalmukat. A nép körében létrejött egy teljesen új vallás is. A véreskezű férfiak már nem a Polinéziában megszokott módon választottak maguk közül vezetőt. Egyetlen év távlatára egy verseny keretein belül került ki az új vezető. A verseny szabálya egyszerű volt. Az nyeri el a főnöki rangot, aki elsőként találja meg a kormos csér madár tojását.

A XIX. század végére a lakosság száma drasztikusan megcsökkent, köszönhetően az európai rabszolgakereskedőknek, valamint a bevándorlók által behurcolt betegségeknek. Múltjuk borzalmait csak elbeszélések s régészeti leletek alapján tartják életben. A kutatók az állandó háborúzás nyomai mellett kannibalizmusra utaló jeleket is találtak. A bizonyítékok alapján csatáik kis szintéren folytak sőt, arra is fény derül, hogy felfigyeltek a vezetés fontosságára, valamint a döntő ütközetek lényegességére. Ezzel egyidőben elmondható, hogy magukévá tették a Clausewitz-féle hadviselés logikáját is.

A zuluk

Néhány tekintetben a polinézhez hasonlóan járt el a zuluk népe is. A XIX. századi katonai forradalom okozta nyugati civilizáció és zuluk közti összetűzést egy egyre színesebb történet övezi. Ez szolgál afrikanerek nemzeti mítoszának alapjául is. Szentélyükben a voortrekkerekkel harcoló zulukat a búr hősökhöz hasonló eszményített alakban ábrázolták. "Ez egyáltalán nem meglepő; az afrikaner mítosz szempontjából mi sem lehet fontosabb, mint az, hogy a legyőzött ellenség nemes legyen, és egyben félelmetes is"[4]. Csak úgy, ahogy a XIX. századi időben a zuluk valóban rettegett katonákká váltak.

Félelmetes harcosokká válásuk előtt még szelíd népnek mutatkoztak. Nem csoda, hiszen az ősi marhatenyésztő nguni nép leszármazottai. Európai hajótöröttek elmondása alapján szívélyes, valamint udvarias emberek voltak, akik gátak nélkül, bárkivel képesek voltak jó kapcsolatot teremteni és fenntartani. Nem volt ez másként az idegenekkel sem; nyugodt átkelést biztosítottak számukra egyetlen feltétellel. Nem lehetett az átutazóknál sem vas, sem pedig réz, mivel ezek a fémek "gyilkosságra való felbujtásnak" számítottak. Mindemellett a zuluk törvénytisztelő emberek voltak. Nem létezett náluk rabszolgaság, vérbosszú is csak ritkán fordult elő. Vitás ügyekben mindig a főnök ítélkezik, akinek a döntését bármiféle ellenvetés nélkül el kellett fogadni. Ennek ellenére még ő sem állt a törvény fölött. A főnökök is megvádolható személyek voltak, csak úgy, mint a nép többi tagja. Noha a nguni nép számára a legfontosabb érték az ubuntu (emberség) volt, mégsem állt távol tőlük a harc sem. Népük körében a leggyakrabban kirobbanó harc oka, a casus belli a legelők miatti vita volt. Ez nem túl megdöbbentő annak fényében, hogy több volt a szarvasmarha, mint az ember, így a legelők nagy értéknek számítottak. A vitában alul maradt félnek a régi területet elhagyva egy újat kellett magának keresnie. Ez a megoldás jól szemlélteti, hogy –ellentétben számos másik néppel– náluk nem volt cél a vesztes fél lemészárlása.

Csatáik nagyközönség előtt zajlottak le, többnyire rituális formában. Ez általában egymás sértegetésével kezdődött, amit idővel felváltott az erőszak. (Hasonlót figyelhetünk meg a korábban említett azték népnél, ahol a csaták az erő fitogtatásával kezdődtek, majd abból alakultak ki az erőszakos megmozdulások.) A fém ritkaságának köszönhetően tűzön edzett fafegyverekkel harcoltak egymás ellen. Ezeket a fegyvereket távolról elhajítva, nem pedig közelharcban használták. Az ellenfél megölését követően a győztesnek azonnal el kellett hagynia a harcteret, nehogy a legyőzött ember szelleme megszállja, esetleg betegséggel sújtsa őt vagy a családját.

6)

A XIX. század elejére ez a harcmodor hatalmas fordulatot vett. Saka, a zuluk hadvezére vasfegyelem alatt tartotta seregét. Ő már nem igyekezett a csaták békés elintézésére, sokkal inkább az ellenség teljes kiirtását szorgalmazta csatái során. Ez vezetett a dél-afrikai nagyhatalommá válásához. A legyőzött törzsek menekülni kényszerültek, ez pedig a társadalmi szerkezetük teljes széthullásához vezetett. Saka felemelkedésének tanúi igyekeztek elfogadható magyarázatot találni sikereire. Nézeteik szerint európaiaktól vette át a hadsereg és a taktika elemeit. A feltételezés ellenére más dolog áll a háttérben. A beszűkült szabad pásztori életmód okán (hol földrajzi, hol pedig társadalmi gátak állták útját) kénytelen volt valamelyik irányba kitörni.

Saka számos változást intézményesített. Állandó hadsereget formált a korcsoportonkénti ezredekéből, akik a nagyvilágtól elkülönítve, kaszárnyákban éltek. A harcosok egészen negyven éves korukig nem nősülhettek, valamint ezen életévük betöltése után is csak a hadvezért által kijelölt, női ezredből származó felesége lehetett. Mindemellett a vezér eltörölt minden heveséget korlátozó szabályt. Megalkotta a döfőlándzsát, amivel katonáinak meg kellett közelíteniük az ellenséget, majd közvetlen közletről ledöfni azt. Ezáltal is segítette a közelharc taktikájának kifejlesztését. Ebben még szerepet játszott a vágó- és szúrófegyverek használata is. A harcokban két szárnyra osztotta az ezredet, közepén egy erős centrumot alkotva, akik több sorban kezdték a rohamot. Ezzel ők lekötötték az

ellenség erőit, míg a szárnyak oldalról bekerítették. A csatákat mindig megtisztító szertartás követte, aminek keretein belül az elesetteket kibeledték, ezzel kiszabadítva az ellenfél szellemét, aki máskülönben megszálná gyilkosa testét s az örületbe kergetné őt. Míg elődei megelégedtek a szomszédos törzs uralkodócsaládja, valamint a csatában résztvevő katonák kivégzésével, addig Saka nem riadt vissza sem a gyerekek, sem pedig a nők kivégzésétől sem. A hadvezér rendszere hatalmas katasztrófákhoz vezetett. Noha a túlnépesedés kérdését határozottan megoldotta, mégis túlnyomórészt negatív következményekkel járt. A szomszéd népek elvándorlásra kényszerültek (difaquane), aminek köszönhetően a törzsek nem csak szálláshelyüket és megszokott életformájukat, de legtöbbször a teljes állatállományukat is elvesztették. Ezek az emberek arra kényszerültek, hogy fűvel és gyökerekkel táplálkozzanak. Néhányan kénytelenek voltak a kannibalizmusra vetemedni. Haladásuk során a megművelt földeket sáskarajként pusztították, mindenhol holttesteket hagyva maguk mögött az úton.

Saka halálát (1828) követően is maradt néhány fiatal zulu, akik hűek maradtak a hadvezér által kialakított szabályokhoz, valamint fenntartották annak katonai összetételét. Nagy hibája volt a rendszernek, hogy minden energiáját a katonai fejlesztésbe fektette, míg a gazdaság lassan lényegtelené vált mellette. Régi, bevált taktikájukhoz az új fegyverek megjelenésekor is ragaszkodtak, ami a későbbiekben hátrányukká vált. "Saka egy ízig-vérig clausewitz-i hadvezér volt. Csakhogy azáltal, hogy rendszerében a harci erények voltak a legfontosabb értékek, (...) a zulu kultúra megfosztotta magát a fejlődés lehetőségétől."[5]

Befejezés

Végezetül feltehetjük a mindannyiunkat foglalkoztató kérdést. Mi az oka a háborúzásnak? Többször az agressziót teszik felelőssé ennek okáért, de ez nem feltétlenül valós kijelentés. A legtöbb ember igyekszik segíteni a társát és összefogni velük egy közös jobbért. Viszont mielőtt teljesen kizárnánk ezt az opciót a lehetőségek közül, közelítsük meg a dolgot a biológiai oldaláról is. Az emberi agy vizsgálata során találkozhatunk az úgynevezett "agresszió fészkevel", amely magába foglalja az agyalapi mirigyeket, a septumot,

valamint az amygdalát. Egy patkányon végzett kísérlet során kimutatták, hogy az agyalapi mirigyre gyakorolt eletromos hatás agressziót vált ki. Egy másik –már majmokon végzett– vizsgálat azt bizonyította, hogy az amygdala sérülése is növeli ezt a viselkedési formát, valamint csökkenti a többiek általi bizalmat. Ezzel magyarázható a vakmerő, következményektől nem tartó támadás. Neurológusok viszont arra a megállapításra jutottak, hogy az agresszió az agy egy ősből ered és számos apróbb folyamat befolyásolhatja ennek a létrejöttét. Ennek következményeképp eddig nekik sem sikerült tisztázni sem a viselkedés keletkezését, sem pedig a befolyásolhatóságát. A neurológusokhoz hasonlóan a genetikusoknak sem sikerült teljes választ megalkotniuk, noha ők – Darwin kísérletein keresztül – közelebb jutottak a megoldáshoz.

Azt sem lényegtelen megemlíteni, hogy az agresszió a számos hátrány mellett előnyökkel is bír. E nélkül számos faj fennmaradása nem lenne biztosított. Az agresszió hiányában az életben maradáshoz egy teljesen steril és veszélymentes világra lenne szükségünk, amelyet még mesterségesen sem lehet előállítani. Hiányában eltűnne az állatok közti hierarchikus felállás, valamint a természetbeni körforgás is megszűnne.

Egy másik csoport bizton állítja, hogy az agresszivitás egy állati ösztön, hiszen azonos fajból származó állatok között is megtörténik, hogy az egyik halálig tartó párbajra hívja a másik egyedet. Mindenesetre – az okától függetlenül – az agresszió emberemlékezet óta mindegyikünkben él és sohasem leszünk képesek ezt a vonalat teljesen kiirtani, vagy csak elfojtani magunkban.

Forrásjegyzék

Felhasznált irodalom:

- <https://www.scribd.com/doc/135724926/A-haboru-etikaja> (2017-03-20)
- <http://tortenelemcikkek.hu/node/284> (2017-03-20)
- CLAUSEWITZ, Carl von, *A háborúról*, Zrínyi Kiadó, Bp., 2014.
- ROBERTS, Andrew (szerk.), *A hadviselés művészete*, Kossuth Kiadó, Bp., 2010.

Idézetek:

[1] http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_gorog_romai_szovegg_yujtemeny/ch57.html (2017-03-21)

[2] 267. old (2017-03-21)

[3] 271. old (2017-03-21)

[3] 39. old (2017-03-21)

[4] 42. Old (2017-03-21)

Képek:

1) <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/okor/hadviseles/images/hoplita.jpg> (2017-03-21)

2) http://leonidasz10.5mp.eu/fejlec_2/leonidasz10.jp (2017-03-21)

3) <http://www.falanx.eoldal.hu/img/mid/1/falanx.jpg> (2017-03-21)

4) http://images.reblog.hu/uploads/blogs/3362/58733/post_58733_20110908122556.jpg
(2017-03-21)

5) http://m.cdn.blog.hu/pa/paranormal-blog/image/aztek_aldozatok.jpg (2017-03-21)

6) https://hu.wikipedia.org/wiki/Saka_Zulu (2017-03-21)